

UBRIS | We know
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

de Merejkovski, Dimitrie

PETRU CEL MARE/ Dimitrie de Merejkovski; trad – V.
Demetrius, București: Paul Editions, 2025

I V. Demetrius (trad.)

ISBN:978-630-6588-74-9

Dimitrie de Merejkovski

PETRU CEL MARE

după o traducere de V. DEMETRIUS

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Paul Editions

CARTEA ÎNTÂI

Petru cel Mare

Petru se sculă dis-de-dimineată. „Nici dracii n-au început încă să se încaiere“ mârâia soldatul, aprinzând focul și luptându-se cu somnul. Dimineța aceea de noiembrie era neagră. Țarul, cu boneta de noapte, încins peste halatu-i de noapte cu un șorț de piele, cum poartă meseriașii, se așeză înaintea teșghelei sale de strungar, la lumina unei făclii de seu. Strunjea un candelabru de fildeș, pentru Biserica Petru și Pavel, drept recunoștință pentru întărirea adusă sănătății sale de apele minerale. Apoi sculptă, în lemn de ulm, un mic Bacus și un ciorchine de strugure, pentru capacul unei cupe. Punea la muncile acestea tot atâta osârdie, ca și cum pâinea lui cea de toate zilele de la ele și-o dobândea.

La ora patru și jumătate veni secretarul cabinetului, Alexe Vasilievici Macarov. Țarul se așeză dinaintea unui pupitru înalt de nuc, de care un om de talie mijlocie abia și-ar fi rezemat bărbia, și începu să dicteze ucazuri către diferitele colegii înființate în Rusia, cum îl sfătuiseră Leibnitz, „după pilda și următor celorlalte nații laminate“.

LIBRIS | We know books

„Tot așa precum într-un ornic o roțiță mișcă altă roțiță, glăsua țarul filozof, în marea mașină a cârmuirii, un colegiu trebuie să înrăurească pe altul. Iar dacă totul este întocmit cu potriveală, cu deopotrivă măsură, acul vieții nu va tâlmăci norodului decât ceasuri de mulțumire.

Petru iubea mecanica, iar gândul că și-ar schimba împărăția într-o mașină îl îmbăta. Dar ceea ce părea lesne în teorie, era greu de săvârșit.

Rușii nu înțelegeau și nu iubeau colegiile. Țarul adună cărturari străini tare iscusiți. Aceștia fuseseră nevoiți să se slujească de tâlmăci, lucru cu încurcătură. Fură trimiși la Koenigsberg, tineri diaconi, ruși, „ca să învețe nemțește, și s-o poată folosi în colegii“. Fură trimiși, împreună cu ei, supraveghetori, ca să-i împiedice să se împrăștie. Dar supraveghetorii se risipiră cu supravegheații. Țarul dădu un ucuz: „Toate colegiile trebuie, urmând legea suedeză, să înfăptuiască, pentru ele toate, un regulament împărțit în articole. Iar dacă articolele din legea suedeză nu se pot aplica, or nu se potrivesc cu starea din Împărăție, neapărat să fie cu altele înlocuite și întocmai pe potrivea țării“. Dar nu lua nimeni aminte. Țarul prevedea că, în noile colegii, nu vor merge treburile mai bine de fel, decât în vechile orânduiri. „Totul e în zadar, gândea el, câtă vreme n-or pricepe de-a dreptul binele Împărăției. Și nu-l vor înțelege, decât în mai mult de o sută de ani“.

Ordonanța îl vesti pe tâlmăciul colegiului străin, Vasile Koslovschi. Intră un tânăr, descărnăt, veșted, cu aer de ofticos. Petru scotoci printre hârtii și îi dădu un manuscris plin de îndreptări și de notări pe margini: un tratat de mecanică.

— Traducerea e proastă. Trebuie refăcută.

— Măria Voastră! bălbâi Koslovschi, speriat. Însuși autorul se slujește de un stil foarte greu de înțeles; scrie într-un mod eliptic și întortochiat. N-are în vedere utilitatea lucrării, ci subțirimea filozofiei lui. Nu sunt în stare, cu spiritul meu mărginit, să-l pricep.

Țarul îl dăscăli cu răbdare.

— Nu e desigur nevoie să traduci vorbă cu vorbă. Trudește-te să-l înțelegi bine, și apoi scrie ce ai înțeles, pe limba noastră, și cât mai limpede. Ai grijă să păstrezi miezul, nu-ți bate capul cu stilul. Trebuie să ai în vedere, nu frumusețea formei, ci folosul cunoștințelor, fără vorbărie în van, pierdere de vreme și descurajarea cititorului. Nu te folosi de pomposul stil slavon, ci de simpla limbă rusească. Fugi de vorbele gogonate; scrie precum vorbești, simplu. Ai priceput?

— Am priceput, Măria Ta! răspunse tâlmăciul, cu mutra unui soldat la manevre.

Apoi plecă fruntea cu descurajare, ca și cum i se trezise amintirea înaintașului lui, Boris Volcov, și acela traducător la colegiul străin. Boris, disperat că nu putea tâlmăci pe placul țarului cartea *Grădina din Quintiny*, își tăia venele.

— Bine, pleacă! Fii binecuvântat! Dă-ți silința! Spune-i lui Avramov că slovele cărților noi sunt mai groase și mai încurcate decât celelalte. Și legătura e proastă, cu cotorul prea strâns: din care pricină cărțile se cascadează. Să lege filele de cotoare mai ușor și să le dea spațiu...

După plecarea lui Koslovschi, Petru își aminti că Leibnitz visase o enciclopedie rusă „miezul tuturor științelor, așa cum nu s-a mai văzut nicăieri“; visase o Academie petersburgiană, colegiu superior al savanților care având pe

țar în frunte, ar cârmui împărăția, visase o nouă Rusie care, întrecând Europa în cunoștințe, să fie far Universului.

„Himere depărtate!, își zise țarul, surâzând amar. Până să luminăm Europa, mai întâi să învățăm noi a vorbi rusește, a scrie, a tipări cărți, a le lega, a fabrica hârtie.“

Dictă ucazul acesta:

„Să se strângă, în orașe și-n sate, pânda și toate cârpele nefolositoare și să fie trimise la cancelaria din Petersburg, unde se va plati după greutate“.

Petcăria aceasta avea să slujească la fabricarea hârtiei. Apoi alt ucaz, asupra „încălzitului cu unsoare“, asupra „felului de-a face cumsecade încălțăminte de scoarță“, și asupra tăbăcitului pieilor pentru cizme, „căci pielea, cum s-a lucrat până astăzi, cu gudron, nu ține; cizmele de îndată ce se udă, se descos, intră apă în ele: pielea trebuie lucrată cu untură de pește“.

Petru se uită pe o placă de piatră, atârnată deasupra patului, pe care scria, când se trezea, proiecte de ucazuri. Citi:

„Unde să se așeze bălegarul? Să nu se uite Persia. Împletiturile“.

Porunci lui Macarov să-i citească cu voce tare scrisoarea trimisă din Persia de către ambasadorul Volinschi.

„Mai marele locului de aici este așa, că ar fi greu, după a mea părere, să găsești asemenea dobitoc, chiar printre oamenii de rând, dar mai ales printre capetele încoronate. Dumnezeu vrea pierderea coroanei acesteia. Războiul nostru de acum, cu Suedia, ne oprește, fără îndoială, de la orice altă expediție. Dar judecând după slăbiciunea de sub ochii mei, nu am avea trebuință de o numeroasă oștire. Unui singur corp i-ar fi ușor să

subjuge o parte mare din Persia, și nicio vreme n-ar fi mai potrivită ca aceea de față“.

Răspunzând lui Volinschi, țarul porunci să plece un neguțător până la Amu-Daria, ca să descopere drumul pe apă către Indii: neguțătorul acela avea să însemne tot ce constata și să înjghebe o hartă. Petru mai porunci să se scrie o epistolă către Dalailama al Mongolilor, în Tibet.

O cale către Indii, o îmbucare a Europei cu Asia, erau un vechi vis al lui Petru.

Cu douăzeci de ani mai înainte, o biserică ortodoxă în cinstea sfintei Sofia, Înțelepciunea Domnului, fusese întemeiată la Peching. „Țarul poate uni China cu Europa“, prorocise Leibnitz. „Cuceririle țarului în Persia îi vor hărăzi un imperiu mai puternic decât a fost Imperiul roman“, spuneau suveranilor lor diplomații străini. „Țarul, alt Alexandru Macedon, vrea stăpânirea Universului“, zicea sultanul.

Petru luă o hartă a globului terestru, făcută chiar de el într-o zi, visând la viitor: la occident, scrisese *Europa*, la sud *Asia*. Tot spațiul de la capul Ciucosc până la Niemen, dintre Arhanghelos și Astrahan, era acoperit de cuvântul Rusia, în litere tot atât de groase ca Europa și Asia. „Se înșală, zicea el, cel care numește Rusia o împărăție; ea este o parte din lume“.

Dar degrabă, printr-o sforțare a mlădioasei lui voințe, părăsi visarea pentru realitate, lăsă ceea ce era măreț, pentru ceea ce era mărunț.

Începu să dicteze ucaze asupra „locurilor unde se cuvine să fie păstrat bălegarul“, „asupra utilității înlocuirii sacilor de rogojină pentru pesmeții osândiților, iar sacii pentru grâu și sare să fie de pânză, și în niciun chip să nu

se întiebuințeze rogojina“; asupra nevoii de a se strânge gloanțele de plumb, după manevre; asupra păstrării pădurilor: asupra neîncuviințării coșciugelor săpate în lemn: „erau mai bune cele de scânduri alăturate“; ca dovadă fusesse adus un sicriu model din Englitera.

Își frunzărea carnetul, ca să vadă dacă n-a trecut peste ceva de seamă. Pe pagina întâi stătea scris: „În numele Domnului“. Cerceta nenumărate note; un lung șir de idei era pe-alocuri însemnat în două trei cuvinte:

„O născocire după care multe taine ale naturii pot fi descoperite.

O șiretenie cu tâlc.

Stingerea petrolului cu vitriol.

Cum să fierbi inul în apă de silitră.

Să se cumpere secretul închegării piftiei de mațe.

Compunerea unui mic catehism pentru țărani și citirea lui în biserici, pentru instruire.

Copiii găsiți și mijloacele de a îi crește.

Orânduirea pescuitului de balene.

Căderea imperiului grecesc este rezultatul disprețului față de război.

Să se facă așa, ca să primească lumea și aici jurnale franțuzești.

Angajarea, în străinătate, de comedianți, care să fie mult plătiți.

Proverbele rusești. Un dicționar rus.

Tainele chimiei, pentru descoperirea mineralelor.

Dacă se crede că legile naturii sunt chibzuite, cum se lămurește că animalele se sfășie între ele și noi la fel săvârșim?

Încercările de față și din trecut, înpotriva ateilor.

Să compun eu însumi o rugăciune pentru ostași:

Dumnezeule mare, veșnic, sfânt! și așa mai departe...“

Jurnalul lui Petru amintea pe al lui Leonardo da Vinci.

La ora șase dimineața, începu să se îmbrace. Trăgându-și ciorapii, zări o gaură. Se așeză, luă un ac, un ghem de lână și începu să-i cârpească. Visând la o cale către Indii, pe urmele lui Alexandru Macedon, își dregea ciorapii.

Apoi bău un rachiu de anason și mâncă un covrigel. Fumă o pipă, ieși din palat și se urcă într-o brișcă cu două roți – felinarul încă ardea, căci era tare întuneric – și plecă la Amiralitate.

II

Săgeata de deasupra Amiralității sclipea de văpaia a cincisprezece cuptoare de uzină. O navă în lucru lăsa să i se vadă laturile sparte, aidoma cu scheletul unui monstru. Funiile ancorelor se lungeau ca niște șerpi gigantici. Scripeții scrâșneau, ciocanele băteau, fierul detuna, rășina clocotea. În răsfrângerile roșii, făpturi se frământau ca umbrele. Amiralitatea, parcă era o fierărie a iadului.

Petru cercetă totul.

Verifică, în depozitul de arme, dacă și calibrul bombelor și al grenadelor de tuci, așezate în piramidă, ca să nu ruginească, era înscris exact. Cercetă dacă muschetele erau umplute pe dinăuntru cu unsoare; dacă ucazul privitor la tunuri fusese împlinit: „Trebuie să se vadă cu oglinda dacă înăuntru tunurilor este neted, lins, și dacă nu sunt curbe, colți, de la un capăt la altul. Iar dacă se găsec, trebuie netezit până la fund.

Cunoștea, după miros, calitatea unturii de focă; cu pipăitul, dacă sunt ușoare pânzele de vâslă, și dacă greutatea lor ținea de finețea firului sau că era țesătura rară. Vorbea cu lucrătorii, ca un lucrător.

— Scândurile să fie potrivite bine. Trebuie alese din cele de doi ani, chiar și mai vechi e bine, pentru că nu au cum să se mai usuce, și când apucă să se îmbuce, nu crapă, ci se umflă și mai tare la apă și se îmbucă și mai strâns. Lemnul de stejar să fie de cel mai bun, verde, albăstrui oleacă, dar nu roșu. Un vas croit din asemenea lemn de stejar face cât o navă de fier. Un glonț nu-i face niciun rău, nu intră decât cât unghia.

Lua din baloturi pumni de cânepă, o strângea între genunchi, o cerceta cu luare-aminte, o scutura și o destrăma, cum ar fi făcut un lucrător.

— Strajnic și însemnat lucru este odgonul catargului: trebuie să fie din cânepa cea mai bună și mai tare. Dacă funiile sunt bune, corabia este teafără; dacă sunt rele, pier și oameni și navă.

Strigătele de mânie ale țarului împotriva antreprenorilor și furnizorilor se auzeau pretutindeni.

— Bine-am spus eu că, în lipsa mea, totul merge de-a îndărătelea! Voi fi silit să vă țin din scurt, punându-vă să munciți din greu și pedepsindu-vă fără milă! Stați voi, o să vă dau niște suveniruri, de-o să le purtați urmele până când or înfrunzi copacii!

Nu suferea cuvântările lungi. Într-o zi îl scuipea în obraz pe un străin ilustru, îl înjură grosolan și-i întoarse spatele.

Unui diacon necinstit îi grăi:

— Ceea ce n-ai scris în memoriul tău, îți voi scrie eu pe spate!

Răspunsese la jalba consilierilor Amiralității, în care se cerea un spor de leafă:

— E în zadar, căci doresc mai mult să se îmbogățescă și să petreacă, decât să muncească.

Aflând că, pe mai multe vase ale flotei, se dăduse oamenilor, timp de cinci săptămâni, carne sărată putredă, pește ranced și apă goală, iar din cauza aceasta mii de oameni fuseseră bolnavi și nevoiți a părăsi serviciul, se infurie cumplit. Era să-l izbească în obraz pe un bătrân căpitan, care se evidențiasse odinioară în lupta de la Gangut:

— Dacă te vei purta tot așa de prost în viitor, să nu te miri că vei fi degradat, cu toată vârsta ce o ai! De ce pui atâta nepăsare într-o afacere de seamă, care prețuiește de o mie de ori cât capul tău? Îmi vine să cred că nu citești datoriile soldatului! Ofițerii corăbiilor ăstora vor fi spânzurați; iar pentru prostul tău comandament, se poate să le suferi soarta!...

Dar își plecă mâna și își stăpâni furia.

— La așa ceva nu m-aș fi așteptat de la tine, adăugă încet, cu atâta dojană în accent, că ar fi dorit căpitanul să-l lovească. Ia aminte, zise Petru, ca asemenea cruzime să nu se mai repete, căci este cel mai mare păcat înaintea lui Dumnezeu. Am aflat de curând că aici la Petersburg, muncitorii din port au fost așa de rău îngrijiți, mai ales cei care erau bolnavi, că zăceau leșuri pe drum. Așa ceva răzvrătește nu numai pe creștini, dar și pe păgâni. Muncitorii nu sunt vite, sunt suflete creștinești. Dumnezeu o să-ți ceară socoteală.

III

Petru alergă în brișca lui de-a vlungul cheiurilor, către Palatul de Vară, unde șezuse până toamna târziu, căci tocmai se reconstruia Palatul de Iarnă.

Se întreba de ce venea vesel odinioară să prânzească acasă cu Catinca, pe când acum îi era nesuferit aproape. Se gândea la scrisorile anonime, pline de aluzii la nevastă-sa și la nobilul Mons, un german tânăr și frumos.

Catinca îi fusese totdeauna țarului o soție credincioasă și un sfetnic folositor. Împărțea cu el greutățile și primejdiile. Îl urma în campanii, ca orice femeie de ostaș. Când cu campania la Prut, „ea fu bărbat întreg, iar nu femeie“ și mântui toată oastea rusească. El îi zicea „mamă“. Fără ea, se simțea fără apărare și scâncea ca un copil. „Mamă, n-am pe nimeri să îmi cârpească și să-mi spele rufele!“

Ca joc, se prefăceau că sunt geloși unul pe altul.

„După ce am citit scrisoarea ta m-am gândit adânc. Scrii că nu mă grăbesc să vin la tine. Mă sfătuiеști să-mi port de grijă. Dar e vădit că ai găsit unul mai tânăr decât mine. Scrie-mi, te rog, dacă e de-ai noștri sau străin. Iată așa vă purtați cu noi, fiice ale Evei!“

„Nu te țin de bătrân, răspundea ea, în zadar te poreclești așa. Cred că un moșneag drăguț ca tine, ar găsi lesne pe cine să-l iubească. Mi-e tare greu departe de tine! Am auzit că regina Suediei vrea dragostea ta și nu-s puțin îngrijorată dinspre partea asta“.

Când se despărțeau, schimbau unele daruri ca logodnicii. Catinca îi trimitea, la o mie de leghe, vin unguresc, rachiu, castraveți în oțet, lămâi, portocale.

„Produsele patriei, ca să-ți faci plăcere. Mănâncă și să fii sănătos“.

Dar cele mai prețioase daruri erau copiii. Afară de cei dintâi micuți, Lizanca și Anușca, care avură o sănătate șubredă și muriră degrabă. Țarul îl iubia mai ales pe ultimul născut Petinca, „Sașenca“, „stăpânul Petersburgului“, declarat moștenitor al tronului, în locul lui Alexis. Și Petinca se născuse plăpând; era veșnic bolnav și nu trăia decât mulțumită medicilor. Țarul tremura că-l pierde. Catinca îl mângâia, scriindu-i:

„Cred că dacă scumpul meu unchiaș ar fi aici, încă un Sașenca ar fi gata pentru anul ce vine“.

Dragostea aceasta conjugală nu era lipsită de oarecare afecțiune, de galanterie sentimentală, uimitoare din partea cumplitului țar.

„Mi-am tăiat părul și, deși poate să nu-ți placă, ți-l trimit ție.“

„Am primit cu drag perișorul tău și am aflat vești bune despre sănătatea ta“.

„Îți trimit, prietenă a inimii mele o floare și mentă sădită chiar de tine. Mulțumită Domnului, pe aici totul“.